

Delprov B – Exempel på bedömningsunderlag

- Bedömningsmatris – svenska 3
- Bedömningsmatris – svenska som andraspråk 3
- Kommentarer till bedömningsmatriserna
- Kopieringsunderlag – Noteringsunderlag delprov B

Bedömningsmatris delprov B – svenska 3

Aspekter	F	E	C		A	
Innehåll		Eleven formulerar en tes inom temat och tesen stöds av välgrundade argument.	Argumentationen är konsekvent och varierad.		Argumentationen är angelägen och övertygande med belysande exempel och motargument som bemöts på ett relevant sätt.	
Disposition och sammanhang		Dispositionen är anpassad till syftet genom att inledning och avslutning samt tes och argument framgår. Anförandet är anpassat till det givna tidsomfånget, dvs. ca 3 till ca 7 min.	Dispositionen är väl anpassad till syftet genom en lämplig och tydlig organisation av stoffet; inledning och avslutning fyller sina respektive funktioner.		Anförandets inledning och avslutning fyller väl sina respektive funktioner.	
Språk och stil		Språket är anpassat till kommunikationssituationen, dvs. relativt ledigt men ändå tillräckligt formellt för ett anförande.	Språket är väl anpassat till kommunikationssituationen, dvs. klart och med fungerande stilfigurer.		Språket är verkningsfullt, t.ex. genom effektivt användande av stilfigurer.	
Framförande		Eleven etablerar viss åhörarkontakt.	Eleven använder passande kroppsspråk, röst och tempo.		Eleven har god åhörarkontakt och använder kroppsspråk, röst och tempo på ett skickligt sätt.	
Helhetsbedömning		Anförandet är argumenterande och visar retoriska färdigheter. Det kan till viss del fylla syftet att övertyga åhörarna i en fråga inom temat.		Anförandet är argumenterande och visar retoriska färdigheter. Det kan fylla syftet att övertyga åhörarna i en fråga inom temat.	Anförandet är argumenterande och visar retoriska färdigheter. Det kan väl fylla syftet att övertyga åhörarna i en fråga inom temat.	
Delprovsbetyg	F	E	D	C	B	A

Den elev som i matrisen uppnår ett högre krav förutsätts också ha uppnått motsvarande lägre krav. Vid bedömningen av aspekterna används inte mellannivåerna D och B. Dessa kan endast användas då delprovsbetyget ska sättas.

Bedömningsmatris delprov B – svenska som andraspråk 3

Aspekter	F	E	C	A		
Innehåll		Eleven formulerar en tes inom temat och tesen stöds av exempel och argument.	Argumentationen innehåller välgrundade argument och är anpassad till åhörarna.	Argumentationen är angelägen och övertygande med belysande exempel och motargument som bemöts på ett relevant sätt.		
Disposition och sammanhang		Anförandet är väl disponerat genom att inledning och avslutning samt tes och argument framgår. Anförandet är anpassat till det givna tidsomfånget, dvs. ca 3 till ca 7 min.	Anförandets avslutning anknyter tydligt till tesen.	Anförandets inledning och avslutning fyller väl sina respektive funktioner.		
Språk och stil		Ordförrådet, uttalet och den grammatiska behärskningen begränsar endast i undantagsfall kommunikationen.		Ordförrådet, uttalet och den grammatiska behärskningen begränsar inte kommunikationen. Anförandet innehåller fungerande stilfigurer.		
Framförande		Eleven etablerar viss åhörarkontakt med hjälp av enkla retoriska grepp, t.ex. ögonkontakt.	Eleven använder på ett relevant sätt retoriska grepp, t.ex. passande kroppsspråk, röst och tempo.	Eleven använder betoning och intonation för att framhäva nyanser.		
Helhetsbedömning		Anförandet är argumenterande och visar retoriska färdigheter. Det kan till viss del fylla syftet att övertyga åhörarna i en fråga inom temat.	Anförandet är argumenterande och visar retoriska färdigheter. Det kan fylla syftet att övertyga åhörarna i en fråga inom temat.	Anförandet är argumenterande och visar retoriska färdigheter. Det kan väl fylla syftet att övertyga åhörarna i en fråga inom temat.		
Delprovsbetyg	F	E	D	C	B	A

Den elev som i matrisen uppnår ett högre krav förutsätts också ha uppnått motsvarande lägre krav. Vid bedömningen av aspekterna används inte mellannivåerna D och B. Dessa kan endast användas då delprovsbetyget ska sättas.

Kommentarer till bedömningsmatriserna

Följande avsnitt innehåller förklaringar och kommentarer till bedömningsmatriserna samt exempel på hur de har tolkats.

I de kommentarer som följer behandlas svenska 3 och svenska som andraspråk 3 parallellt. Den utprovning som exemplen hämtats ifrån behandlade temat medieteknik.

Innehåll

Innehållet i anförandet ska vara argumenterande till sin karaktär, vilket innebär att det ska innehålla en tes och en argumentation som stöder tesen. Inom denna aspekt bygger matrisen för svenska 3 på de delar av kunskapskraven som behandlar hur eleven formulerar en tes, ger stöd för den och bemöter motargument, samt de delar som handlar om retoriska verkningsmedel. Matrisen för svenska som andraspråk 3 bygger på de delar av kunskapskraven som behandlar budskap, exempel, argument och anpassning till åhörarna samt, på A-nivå, de delar som handlar om underteman och nyanser.

Eleven rekommenderas att använda en eller flera källor i sin argumentation, till exempel för att underbygga ett argument eller ge en bakgrund till den tes som behandlas. Att nämna källorna i anförandet kan ofta stärka talarens ethos. Någon detaljerad källredovisning behöver dock inte göras muntligt, även om eleven bör ange eventuella källor i elevformuläret. Källanvändningen ses i detta prov som en del av innehållet och nämns inte specifikt i bedömningsmatrisen. Avsaknad av angivna källor är inte i sig ett skäl att underkänna ett anförande.

Anpassning till temat

Fokus i elevens anförande ska ligga på en fråga inom temats område. När det gäller vilka ämnen som kan godkännas finns goda möjligheter att tolka temat brett snarare än snävt, eftersom det primära syftet med uppgiften är att hålla ett argumenterande anförande och övertyga sin publik. Utprovningar av uppgiften har visat att en del av eleverna håller sig i utkanten av temat, men om valet av ämne på något sätt hör till temats område bör det accepteras. Om eleven dock helt lämnar temat bör anförandet inte godkännas.

Tes och argument

Anförandet ska innehålla en tes som stöds av utvalda argument. Tesen kan komma direkt i början eller längre fram i argumentationen, men det måste framgå vad eleven har för uppfattning i den fråga han eller hon har valt. Ett utredande resonemang om olika åsikter i frågan utan elevens eget ställningstagande är alltså inte godtagbart i denna uppgift. Det är en styrka i anförandet om tesen inte slår in öppna dörrar utan lämpar sig för argumentation. Argumenten ska stödja tesen och bör också utvecklas och bevisas.

Att använda presentationstekniska hjälpmedel är inte något krav och nämns inte heller i matrisen men kan påverka bedömningen av innehållet. Till exempel kan ett bildspel användas för att förtydliga eller illustrera argumentationen.

Redan på E-nivå i matrisen för svenska 3 ställs krav på att argumenten ska vara ”välgrundade”. Det ska inte tolkas snävt, som att de måste vara vetenskapligt belagda eller stödjas av källor, utan innebär här att argumenten ska vara i huvudsak relevanta och hållbara. I matrisen för svenska som andraspråk 3 står det på E-nivå att tesen ska stödjas med ”exempel och argument”, vilket innebär att det inte räcker med att bara räkna upp argument för tesen utan argumenten ska i

viss utsträckning utvecklas och konkretiseras. Vid utprövningen använde en elev en händelse som ett konkret exempel på fördelar med anonymitet på internet. Eleven berättade om en man som detaljerat avslöjade sina brottsliga planer i ett diskussionsforum och på så sätt kunde stoppas. Mannen skrev anonymt, men detaljerna avslöjade honom. En annan elev kom med förslag på vissa avgifter som kunde införas på internet. På så sätt utvecklade han sitt argument att tidningar inte förlorar pengar på elektronisk nyhetsförmedling. Kravet på att argumenten ska vara ”välgrundade” kommer först på C-nivå i kunskapskraven för svenska som andraspråk 3, vilket avspeglas i matrisen.

På C-nivå i svenska 3 ställs kravet att argumentationen ska vara konsekvent, vilket innebär att eleven ska stå fast vid sin tes och hålla sig till ämnet. Därtill ska argumentationen vara ”varierad”. I den klassiska retoriken talar man om ethosargument, som bygger på förtroendet för talaren eller andra auktoriteter, logosargument, det vill säga sakliga argument som riktar sig till åhörarnas förnuft, och pathosargument, som vädjar till känslorna. Att med säkerhet använda de retoriska verkningsmedlen (kunskapskrav för betyget C i svenska 3) innebär här att vädja till åhörarnas hjärta och hjärna, och eleven bör på denna nivå använda argument av olika slag. Ett exempel på varierad argumentation från utprövningen handlar om hur mycket bättre det är med tryckta morgontidningar än den digitala varianten. Eleven argumenterar sakligt att tryckta tidningar ger mer jobb i samhället, bland annat i tryckerier och med tidningsdistribution. Hans nästa argument är känsloladdat: ”tänk bara känslan av att hålla i en prasslande morgontidning och njuta den med en kopp kaffe”. Flera elever i utprövningen hänvisar till personliga erfarenheter för att stärka sin argumentation. De använder alltså ethosargument. En flicka inledde sitt anförande, som handlade om fördelarna med smarttelefoner, med att beskriva sin egen förvandling från att ha varit som ”en sur 75-åring”, misstänksam mot ny teknik, till ”en glad tonåring” efter att ha fått en smarttelefon – ett exempel som uppskattades av klasskamraterna.

På C-nivå i svenska som andraspråk 3 krävs att argumentationen är ”anpassad till åhörarna”. Flera av exemplen ovan visar att eleverna varit medvetna om sin publik och valt innehåll som kan tänkas närma sig ungdomars verklighet, till exempel genom att prata om smarttelefoner och utbildningsfrågor.

På A-nivå för båda svenskkurserna ställs krav på att elevens argumentation ska vara ”angelägen och övertygande”. Eleven kan till exempel ge en bakgrund till sin tes och på så sätt göra den angelägen. Att sätta in tesen i ett sammanhang som väcker intresse och stärker pathos är ett effektivt sätt att använda ett retoriskt verkningsmedel (kunskapskrav för betyget A i svenska 3). Eleven kan också bygga sin argumentation på logos genom att förklara de aktuella förutsättningarna eller utgångspunkten för tesen. Vid den utprövning som exemplen är hämtade från argumenterade en elev för traditionell skrivundervisning med penna och papper i stället för med läsplattor. Hon inledde talet med att först kort beskriva sin egen traditionella skrivinlärning och sedan ta upp ett aktuellt och omdiskuterat exempel från en kommun där läsplattor användes. På detta sätt blev tesen angelägen för åhörarna. En annan elev anknöt också till sig själv genom att berätta om hur han några dagar tidigare lyssnade på P1 i bilen och fick höra en psykolog som talade om hur en människa blir som en annan person när hon skriver anonymt på internet. Eleven argumenterade sedan emot detta och ansåg det motsatta, att människor kan vara sig själva i skydd av anonymiteten. Tesen underbyggdes alltså genom en vardaglig berättelse som kunde intressera klasskamraterna. Eleverna i dessa exempel har utvecklat sina berättelser till underteman som stöder tesen genom att utgöra belysande exempel. Belysande exempel krävs på A-nivå för båda svenskkurserna.

Motargument

Många elever tar upp och bemöter motargument i sina anföranden. Om detta görs med säkerhet blir argumentationen övertygande. En argumentation kan fungera utan motargument men blir mer nyanserad när motargument nämns och bemöts. Detta krävs på A-nivån i båda kurserna. Talaren stärker sitt ethos och visar sig som en seriös talare när hon eller han tar upp och effektivt motbevisar eventuella invändningar mot tesen i stället för att sopa dem under mattan.

Presentationen av motargumentet kan ske på olika sätt varvid det enklaste är att tydligt deklarerat att det just är ett motargument: ”Ett motargument mot smartphones är”. En elev i utövningen introducerar skickligt motargumentet genom att vända sig till publiken, ”Men nu säger ni att det är billigare att läsa nyheterna digitalt”. En annan elev tar upp ett motargument och bemöter det med en invändande fråga: ”Jag hittade en artikel av en Fredrik Granlund. Han säger: ’Nä, men problemet med anonymitet på internet är att det blir så otroligt mycket skitsnack.’ Men skitsnack, finns inte det i verkliga livet ändå?”

Disposition och sammanhang

För att budskapet ska gå fram på ett övertygande sätt spelar det roll hur eleven disponerar sitt anförande. Hur tydligt går anförandets olika delar att urskilja? I vilken ordning kommer argumenten? Sådana faktorer påverkar anförandets möjligheter att fylla sitt syfte, och särskilt viktiga roller spelar anförandets inledning och avslutning.

Inom denna aspekt utgår matrisen för svenska 3 från de delar av kunskapskraven som behandlar hur väl dispositionen är anpassad till syftet. Dessutom bygger den på de krav som handlar om retoriska verkkningsmedel, eftersom det i en god disposition också ingår en lämplig användning av ethos, logos och pathos. Sådana överväganden avgör till exempel hur inledningen och avslutningen ska utformas och i vilken ordning argumenten ska läggas fram. Matrisen för svenska som andraspråk 3 bygger på kraven att anförandet ska vara väldisponerat samt de delar av kunskapskraven som behandlar inledning och avslutning.

Disposition

Enligt kunskapskraven ska dispositionen på E-nivå i svenska 3 vara anpassad till syftet, i det här fallet att övertyga. Kravet på E-nivå i svenska som andraspråk 3 är att anförandet ska vara ”väldisponerat”. Det innebär att anförandet ska vara strukturerat så att inledning, huvuddel och avslutning framgår, liksom anförandets tes och olika argument. Publiken ska till exempel inte sväva i ovisshet om vilket budskapet är, utan talets struktur ska vara sådan att tesen tydligt lyfts fram. Här kan ett presentationstekniskt hjälpmedel i form av ett bildspel vara ett sätt för eleven att lyfta fram sin disposition.

På C-nivå i svenska 3 krävs att dispositionen är väl anpassad till syftet att övertyga publiken – det vill säga tydlig – samt att organisationen av stoffet är lämplig utifrån syftet att övertyga publiken. Inom retoriken anses det till exempel klokt att placera svagare argument i mitten av argumentationen för att sedan avsluta med det starkaste kortet. Den inre ordningen av stoffet kan alltså ha vissa brister på E-nivå men på C-nivå får sådana inslag inte försvaga argumentationen. I svenska som andraspråk 3 saknas motsvarande progression, vilket beror på kunskapskravens utformning.

Inledning

På E-nivå kan inledningen vara enkel och exempelvis utgöras av en hälsning eller en presentation av tesen. På C-nivå i svenska 3 ska inledningen fylla sin funktion, vilket i ett retoriskt anförande innebär att den introducerar ämnet, väcker intresse och skapar förtroende. I svenska som andraspråk 3 saknas progression från E till C, vilket beror på kunskapskravens utformning. På A-nivå ska funktionen uppfyllas ”väl”, till exempel genom att den berör och skapar ett band mellan talare och publik. Detta krav är detsamma för båda svenskämnen och baseras på kunskapskravens formuleringar ”på ett effektivt sätt” (svenska 3) respektive ”inleder och avslutar anförandet på ett lämpligt sätt” (svenska som andraspråk 3).

En enkel inledning på E-nivå ges i följande exempel där eleven börjar med ett konstaterande och sedan presenterar sin tes: ”Egentligen handlar allt om att stå upp för sina åsikter och värderingar. Jag är emot anonymiteten på internet.” En annan elev argumenterar om de sociala mediernas betydelse för den arabiska våren men har en alldeles för lång och detaljerad inledning med flera detaljerade exempel innan han kommer fram till de sociala medierna. Detta kan accepteras på E-nivå men uppfyller inte C-nivåns krav på väl anpassad disposition i svenska 3.

En ändamålsenlig inledning på C-nivå (svenska 3) är intresseväckande och skapar förtroende, ethos, till exempel genom att involvera åhörarna eller få dem att skratta. Många elever använder direkt tilltal: ”Mina vänner! Många här, ni håller nog med mig när jag säger att det inte alltid är så lätt att säga exakt vad man tycker i alla situationer.” Ofta skapas i inledningen en känsla av att publiken och talaren har gemensamma erfarenheter: ”Alla här inne har någon gång ätit en härlig frukost tillsammans med en dagsfrisk morgontidning.”

En effektiv inledning med pathos kan fylla sitt syfte väl och därmed uppnå A-nivåns krav. En elev inledde till exempel sitt anförande med en dramatisk inledning in medias res: ”Ni har rätt att tåga. Det ni säger kan och kommer användas mot er vid en rättegång. Ni har rätt till juridiskt ombud och att ha detta närvarande vid förhör. Om ni inte har råd med ett juridiskt ombud kommer ni att tillhandahållas ett sådant på statens bekostnad. Så kan det låta när du brutit mot kapitel 13, paragraf 6.”

Avslutning

På E-nivå kan avslutningen vara enkel, men för att anförandet ska godkännas behöver publiken göras medveten om att talaren närmar sig slutet. Anföranden som saknar egentlig avslutning kan inte godkännas. På C-nivå ska avslutningen fylla sin funktion (svenska 3) eller anknyta tydligt till tesen (svenska som andraspråk 3), en konkretisering av kunskapskravens formuleringar ”använder med säkerhet retoriska verktygsmedel” respektive ”avslutar anförandet med en lämplig slutsats”. En fungerande avslutning kan anknyta till tesen genom att mana till handling, som i detta exempel från utprovningen: ”Så kom ihåg det, papperstidningar är det som gäller!” Att sammanfatta sin framställning är ett annat sätt att skapa en fungerande avslutning och samtidigt hålla tesen levande för åhörarna.

En elev som avslutar sitt anförande på ett effektivt sätt, till exempel genom en personlig vädjan eller erfarenhet som förstärker tesen, bedöms ha en avslutning som väl fyller sin funktion och därmed ligger på nivå A. Följande exempel visar en sammanfattande avslutning som gjorts effektiv genom bildspråk, kontraster och en retorisk fråga: ”Så var vill vi som svensk skola stå – på perrongen och se på när tekniktåget fortsätter sin marsch fram i världen, eller väljer vi att hoppa på tåget för att skapa en utbildning som förbättrar elevhälsan, skapar stimulerande undervisning och faktiskt ger bättre studieresultat? Allt detta görs möjligt med digitala läromedel. Tack.”

Sammanhang

Matriserna för svenska 3 och svenska som andraspråk 3 nämner inte uttryckligen de olika språkliga medel som skapar struktur och sammanhang i anförandet men dessa är likväl väsentliga för att uppnå de olika krav som ställs på anpassning och tydlighet. Därtill underlättar de för åhörarna och visar på retoriska kunskaper – olika språkliga medel som skapar sammanhang stärker logos i anförandet genom att tydligt visa hur de olika delarna hänger ihop med varandra. Att använda sammanhangssignaler är ett sätt att skapa sammanhang. Vanliga sådana från utprovningen är ”för det första”, ”för det andra”, ”avslutningsvis”, ”till sist” och ”sammanfattningsvis”.

Metatext är text där författaren kommenterar sin egen text för att visa hur olika delar hänger ihop eller förklarar hur hon eller han förhåller sig till texten. Ett argumenterande anförande där eleven kommer med korta kommentarer som förtydligar innehåll och struktur är väl anpassat till syftet att övertyga eftersom metatexten ökar åhörarnas förståelse. Fungerande metatext är en kvalitet och ett tecken på att anförandet uppfyller C-nivåns krav på tydlighet.

Eleverna har framför allt använt metatext i inledningar för att förklara innehåll och struktur i anförandet och i avslutningar för att sammanfatta eller understryka det viktigaste. Ibland finns också metatext inne i talen, som exempelvis ”Som jag tidigare sagt” eller ”Och nu kommer mitt viktigaste argument”. En elev säger i sin inledning: ”Men vad jag ska tala om i dag är att internet har fört med sig en del saker som inte är bra. Jag tänker först och främst på”. En annan elev avslutar sitt tal med följande ord: ”Om jag nu sammanfattar kort så har alltså pennan gett oss glädje, pengar, vänskap, kunskap och handelsrelationer och därför tycker jag pennan är den absolut viktigaste uppfinningen som vi någonsin kommit på.”

Tidsanpassning

Anförandet ska vara cirka 5 minuter långt. Anföranden från cirka 3 minuter till cirka 7 minuter bedöms som anpassade till kommunikationssituationen och kan därmed godkännas.

Utprovningen har visat att mycket korta anföranden på omkring 3 minuter kan räcka för att klara uppgiften om anförandet har god struktur och koncentration. I ännu kortare tal hinner inte eleven ge tillräckligt utvecklade argument för att anförandet ska godkännas. Det har också visat sig att alltför långa anföranden ofta gör att syftet att övertyga misslyckas eftersom åhörarna tröttnar på all information.

Språk och stil

Språket i anförandet måste vara sådant att det fungerar i den aktuella kommunikationssituationen. Inom denna aspekt bygger matrisen för svenska 3 på de delar av kunskapskraven som behandlar hur väl språk och stil är anpassade till kommunikationssituationen samt de delar som handlar om retoriska verkningsmedel. Matrisen för svenska som andraspråk 3 bygger på det krav som behandlar hur väl ordval, uttal och grammatisk behärskning fungerar i den muntliga kommunikationen samt, på A-nivå, det krav som behandlar stilistiska grepp.

Kommunikationssituationen

Den kommunikationssituation som uppgiften ingår i är det aktuella klassrummet där eleven håller ett anförande i syfte att övertyga. I situationen ingår också den instruktion eleven fått. Mottagare för eleven är klasskamraterna. Att läraren också finns med i klassrummet innebär att situationen kompliceras något. Eleven är

säkerligen inte okänslig för läraren och lärarens förväntningar, och det är rimligt att eleven också anpassar sig till läraren. Det är emellertid elevens förmåga att övertyga kamraterna som läraren ska ha i åtanke vid bedömningen, och under denna aspekt hur väl språket är anpassat till det syftet.

I svenska 3 ska språket på E-nivå vara anpassat till kommunikationssituationen, vilket vid ett anförande innebär att språket med matrisens ord är ”relativt ledigt” så att åhörarna känner att talaren verkligen riktar sig till dem. Språket ska dock vara ”tillräckligt formellt för ett anförande”. Eleven får inte bli alltför informell med exempelvis många slanguttryck eller svordomar. Ett sådant språk stjäl uppmärksamhet från innehållet och kan göra talaren mindre trovärdig.

I svenska som andraspråk 3 ligger fokus i den språkliga bedömningen på hur kommunikationen fungerar. Ett anförande på E- och C-nivå kan ”i undantagsfall” innehålla språkliga oklarheter som gör att talaren inte når fram till publiken. På A-nivå får språket däremot inte begränsa kommunikationen. Ibland kan ett presentationstekniskt hjälpmedel fungera stödjande för elevens språk, till exempel genom att svåruttalade ord visas även i skrift.

Stilfigurer

På C-nivå ska eleven i svenska 3 använda ”fungerande stilfigurer”. Termen stilfigurer är en konkretisering av kunskapskravens termer ”retoriska verkningsmedel” (svenska 3) och ”stilistiska grepp” (svenska som andraspråk 3). I svenska som andraspråk 3 ställs kravet på fungerande stilfigurer på A-nivå eftersom kunskapskraven först där anger att eleven ska använda stilistiska grepp.

Det finns många olika stilfigurer som eleverna kan använda i sina anföranden. Det viktiga här är att läraren bedömer effekten av dessa i anförandet och inte bara prickar av att eleven har använt någon stilfigur. Utprovningar har visat att stilfigurer ofta används och att eleverna verkar finna ett nöje i att hitta på passande exempel. Här följer några vanliga stilfigurer i argumenterande anföranden med exempel från elevantföranden:

- Antites. En passande stilfigur som är vanlig i elevantförandena är antitesen. Flera elever kontrasterar till exempel livet med den gamla tekniken mot livet med den nya. En väl genomtänkt antites i avslutningen är effektiv och kan skapa ett engagerande slut på anförandet.
- Bildspråk. Vanligast är bildspråk och i synnerhet liknelser. Ett exempel på en enkel men passande stilfigur är liknelsen ”man flyter med strömmen och håller med, som en död fisk ungefär” använt av en elev om människor som inte tös stå för sina åsikter. ”Man flyter med strömmen” är en metafor och så vanlig att den är en kliché, men uttrycket piggas upp med tillägget ”som en död fisk ungefär”, vilket gör att stilfiguren är väl anpassad till argumentationen. Ett effektivt och roligt exempel på bildspråk användes av en elev som argumenterade för tryckta morgontidningar i stället för digitala. Han menade att om man gick över till den digitala varianten vore det som att ”spotta Gutenberg och hela boktryckarkonsten i ansiktet”.
- Dramatisering. En del av eleverna använder dramatisering, det vill säga de lägger in repliker där de med ändrad röst härmar olika personer i sina anföranden. Det är ett effektivt retoriskt knep som ger liv åt talet. Eleverna i utprovningen har till exempel gett påstådda meningsmotståndare lite gnällig röst för att ta udden av motargumenten.
- Retorisk fråga. En annan vanlig stilfigur är den retoriska frågan. Eleven kan ställa retoriska frågor till publiken, vilket skapar kontakt och engagemang, eller frågor till sig själv, vilket tydliggör resonemanget som framförs. En elev i

utprovningen upprepade retoriskt då och då under anförandet ”Och vad är det för fel med det?”, vilket var effektivt.

- Upprepning. Upprepningar bidrar till syftet att övertyga genom att innehållet förtydligas och görs mer effektivt: ”Jag säger nej, jag säger nej, jag säger e-boken kan inte ersätta den tryckta boken.” Upprepning med hjälp av synonymer, så kallad variation, är också elegant.

Verkningsfullt språk

Effektfulla stilfigurer kan ge ett verkningsfullt språk, vilket är ett krav på A-nivå i svenska 3. Andra sätt att få språket verkningsfullt är att till exempel utnyttja ordval, ordföljd, meningsbyggnad och meningslängd. Om eleven omsorgsfullt har utnyttjat språkets möjligheter bidrar det till en slagkraftig argumentation.

Framförande

I den klassiska retoriska partesmodellen bildar framförandet ett eget steg – actio – och även i matrisen utgör framförandet en egen del. En stor del av talarens ethos skapas i framförandet, men även pathos och logos påverkas av faktorer i framförandet. Talarens kroppsspråk, tempo och artikulation kan till exempel påverka både logos och pathos.

Inom denna aspekt bygger matrisen för svenska 3 på de delar av kunskapskraven som behandlar åhörarkontakt samt de delar som handlar om retoriska verkningsmedel. Matrisen för svenska som andraspråk 3 bygger på kraven på användning av retoriska grepp samt det krav som handlar om betoning och intonation.

Åhörarkontakt, kroppsspråk, röst och tempo

En talare som inte försöker få kontakt med åhörarna får inte deras förtroende och kanske inte heller deras uppmärksamhet. Flera olika verktyg står talaren till buds för att skapa den kontakten, till exempel ögonkontakt, konstpauser eller frågor som riktas till publiken. Även ett personligt eller skämtsamt tilltal kan stärka bandet mellan talaren och åhörarna. Förutom för åhörarkontakten kan kroppsspråk, röst och tempo vara av betydelse för hur åhörarna uppfattar anförandets delar och budskap. Nyckelord i matriserna för denna aspekt är därför åhörarkontakt, kroppsspråk, röst och tempo. Eftersom presentationstekniska hjälpmedel inte krävs för att lösa uppgiften finns heller inga sådana kunskapskrav representerade i matriserna. Däremot kan naturligtvis bedömningen av aspekten påverkas av hur eleven använder presentationstekniska hjälpmedel.

Utprovningar har visat att framförandet är svårt för elever som är ovana vid muntliga anföranden. De blir nervösa och kanske rädda för publiken, för stela i sitt kroppsspråk och lite darriga på rösten, talar för snabbt och flackar med blicken. Trots att de ofta har en utmärkt argumentation uppfyller inte anförandet mer än till viss del sitt syfte om framförandet ger ett så osäkert intryck att åhörarna inte övertygas. Många elever använder därför presentationstekniska hjälpmedel, eftersom dessa kan reglera tempot i anförandet och bidra till att ge ett intryck av säkerhet.

Krav på att etablera ”viss åhörarkontakt” finns redan på E-nivå i matriserna för båda svenskkurserna. Detta kan till exempel innebära att eleven tittar på åhörarna men inte på andra sätt stärker kontakten med dem. Elever som läser innantill utan att titta upp ur sitt manus eller har blicken fäst vid ett bildspel under hela anförandet bör alltså inte godkännas eftersom de inte har etablerat någon kontakt med publiken.

För betyget C ställs i kunskapskraven för svenska 3 kravet att de retoriska verkningsmedlen ska användas ”med säkerhet”. Detta konkretiseras i bedömningsmatrisen med ”passande kroppsspråk, röst och tempo”, vilket innebär att de ska överensstämma med talarens budskap och med kommunikationssituationen. Motsvarande krav ställs i matrisen för svenska som andraspråk 3, där retoriska grepp enligt kunskapskraven ska användas ”på ett relevant sätt”.

På A-nivå i svenska 3 krävs att eleven har ”god åhörarkontakt”. För att en talare ska få god kontakt med publiken måste talet hållas med säkerhet. Kontakt med åhörarna sker förutom med blick och kroppsspråk även med rösten och direkt tilltal. En del elever i utprovningen hälsar på publiken i början och så att säga bjuder in dem till ett samtal: ”Mina vänner!”, ”Hej och välkomna allihop”. Direkta frågor till publiken ställs: ”Hur många här läser bloggar?”, ”Har ni någon gång tänkt på hur många böcker ni tar med er till skolan?” En elev anspelar på ett tidigare anförande och tilltalar den eleven direkt: ”Kunskapen kommer att bevaras till dess att boken förstörs, vilket faktiskt kan hända, Kalle.” Detta är ett improviserat tillägg i anförandet som tyder på säkerhet i situationen. Ett tecken på säkerhet är också när eleverna vågar använda humor och får respons av publiken för detta. För att något ska bli roligt krävs förutom sakinnehållet rätt tonfall, pausering och mimik, och det kan också förstärkas av exempelvis ett lämpligt inslag i ett bildspel. En elev fick publikens sympati genom att skoja om sig själv: ”Om man, som jag, är lite klumpig och spiller ut sitt kaffe en gång i månaden är det dumt att göra det över en iPad.”

På A-nivå i svenska 3 ska kroppsspråk, röst och tempo förstärka åhörarkontakten. Dessa tre verktyg ska alltså inte längre bara vara ”passande” utan användas ”på ett skickligt sätt”, i enlighet med kunskapskravet som handlar om effektivt användande av retoriska verkningsmedel. På A-nivå i svenska som andraspråk 3 krävs att ”betoning och intonation [används] för att framhäva nyanser”. Det innebär att eleven använder rösten som ett redskap för att visa stämningar och känslor, till exempel genom att variera tempo och röststyrka så att åhörarnas intresse fångas. Rösten är inte bara ”passande” utan förstärker dessutom anförandet.

Helhetsbedömning och delprovsbetyg

Delprovsbetyget sätts genom en summering av aspektbedömningarna och en helhetsbedömning.

Summering av aspektbedömning

Summeringen av aspektbedömningen följer principerna för betygssättning enligt Lgy 11. Delprovsbetygen E, C och A ges om samtliga aspekter i matrisen uppfyller kraven för respektive nivå. För delprovsbetyg D ska kraven för nivå E vara uppfyllda för samtliga aspekter och dessutom kraven för nivå C till övervägande del. För delprovsbetyg B gäller att samtliga aspekter i matrisen ska nå kraven för nivå C och dessutom ska anförandet till övervägande del motsvara kraven för nivå A.

Ett anförande som motsvarar kraven för C-nivå beträffande två av aspekterna, men bara når kraven för E-nivå för de andra två aspekterna kan vara svårbedömt. Ska den eleven ges delprovsbetyget E eller D? I sådana fall får raden Helhetsbedömning i matrisen falla avgörandet. Om formuleringen på C-nivå beskriver anförandet som helhet bättre än formuleringen på E-nivå, ges prestationen delprovsbetyget D. I annat fall stannar delprovsbetyget på E. Samma resonemang kan användas vid avvägningen mellan delprovsbetygen C och B.

I svenska som andraspråk 3 är kraven desamma för nivåerna C och E i aspekten Språk och stil. Detta innebär att bedömningen av den aspekten inte ger någon vägledning när bedömaren ska skilja ut delprovsbetygen C, D eller E. I dessa fall fastställs delprovsbetyget med ledning av de övriga aspektbedömningarna. Till exempel ger aspektbedömningen E, E, E–C, C delprovsbetyget E. Aspektbedömningen E, C, E–C, C ger delprovsbetyget D då denna lösning till övervägande del bedöms motsvara kraven för C.

Helhetsbedömning

Helhetsbedömningen görs med särskilt fokus på anförandets kommunikativa kvalitet eller situationsanpassning, det vill säga hur väl innehåll, form och framförande passar den aktuella kommunikationssituationen och dess syfte att övertyga kurskamraterna om den valda tesen. Helhetsbedömningen är inte en egen aspekt utan ska ses som en sammanfattning som väger in det som beskrivs i de fyra aspekterna.

Helhetsbedömningen kan sägas ha en kontrollfunktion: Om bedömaren anser att resultatet av summeringen inte stämmer med helhetsbedömningen av anförandet bör aspektbedömningen omprövas. Bedömaren frågar sig då om någon aspekt bedömts för strängt eller för milt, till exempel därför att en enstaka brist eller förtjänst tillmätts för stor vikt.

Till sist några tumregler:

- Om en aspekt inte uppnår E-nivå blir delprovsbetyget F.
- Om en aspekt bedöms motsvara E- eller C-nivå kan delprovsbetyget inte bli högre än D respektive B.
- Om tre aspekter bedöms ligga på samma nivå kan delprovsbetyget inte bli högre än den nivån.

Kopieringsunderlag: Noteringsunderlag delprov B

Elevens namn:

Tid:

Innehåll

tes

argument

Disposition och sammanhang

inledning

avslutning

sammanhangssignaler

Språk och stil

anpassning till situationen

stilfigurer

Framförande

kroppsspråk/röst

åhörarkontakt

Helhetsbedömning